

Lourdes
Bermejo

Envel·liment actiu, pedagogia gerontològica i bones pràctiques socioeducatives amb persones adultes grans

Resum

En la nostra societat actual, l'aprenentatge al llarg de la vida pot ser una excel·lent oportunitat perquè els adults grans gaudeixin d'una vida plena i feliç. La Pedagogia Gerontològica ofereix propostes concretes perquè aquests programes socioeducatius donin resposta a les necessitats dels participants alhora que promouen una ciutadania participativa. Per aconseguir-ho cal analitzar i, probablement, millorar alguns dels seus aspectes bàsics: objectius, continguts, metodologia, avaluació o la manera d'exercir el rol d'educador. Les Bones Pràctiques són un instrument valuós que permet l'anàlisi i la millora de les propostes socioeducatives amb gent gran.

Paraules clau

Apoderament, Aprenentatge prolongat, Constructivisme, Envel·liment actiu, Programes socioeducatius amb gent gran

Envejecimiento activo, pedagogía gerontológica y buenas prácticas socioeducativas con personas adultas mayores

En nuestra sociedad actual, el aprendizaje a lo largo de la vida puede ser una excelente oportunidad para que los adultos mayores disfruten de una vida plena y feliz. La Pedagogía Gerontológica ofrece propuestas concretas para que estos programas socioeducativos den respuesta a las necesidades de los participantes a la vez que promueven una ciudadanía participativa. Para lograrlo es necesario analizar y, probablemente, mejorar algunos de sus aspectos básicos: objetivos, contenidos, metodología, evaluación o el modo de desempeñar el rol de educador. Las Buenas Prácticas son un instrumento valioso que permite el análisis y la mejora de las propuestas socioeducativas con personas adultas mayores.

Palabras clave

Aprenentatge prolongat, Constructivisme, Empoderament, Envejecimiento activo, Programes socioeducatius amb gent gran

Active ageing, gerontology pedagogy and good practices in social and educational activities with elderly people

In present society, lifelong learning can be an excellent opportunity for elderly people for a happy and full life. Gerontologic pedagogy or teaching offers specific answers, so that social and education programs can meet the needs of its users, and at the same time, can also promote a more active participatory citizenship. In order to achieve that, some of its essential aspects must be analyzed, and maybe also improved: objectives, contents, methodology, assessment, and the way to perform the teacher role. Good practices are an important means for analyzing and improving social and education programs for elderly people.

Keywords

Lifelong learning, Constructivism, Empowerment, Active ageing, Social and Educational programs for the elderly.

Com citar aquest article:

Bermejo, L. (2012). "Envel·liment actiu, pedagogia gerontològica i bones pràctiques socioeducatives amb persones adultes grans". *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 51, p.27 - p.44

▲ “L’objecte de l’educació és formar éssers aptes per governar-se ells mateixos, i no per ser governats pels altres”

Herbert Spencer (1820-1903)

Aprentatge al llarg de la vida i Envel·liment Actiu en el nostre context social actual

Pot semblar innecessari parlar dels enormes i continus canvis que viu la nostra societat, però els marcs socials on operen les polítiques, els serveis i les relacions no són els mateixos que fa anys, i no s’assemblaran tampoc als que tindrem en el futur.

El coneixement, abans, mai no s’havia convertit tan aviat en tecnologia, i la tecnologia tampoc no havia servit per elaborar no només coses, sinó més coneixement. Aquesta acceleració en la producció de coneixement i de tecnologies afecta la vida quotidiana de les persones, els seus hàbits culturals i les seves relacions interpersonals. Darrere de les nocions societat de la informació i del coneixement s’amaga una realitat que suposa més que un canvi una revolució, per la profunditat del canvi i per la seva velocitat.

Però aquesta nova societat canviant i globalitzada també comporta perills per a aquelles persones i col·lectius amb més dificultats per adaptar-s’hi. El risc dels *nous analfabetismes* (informatiu, tecnològic, tècnic, científic, cultural, etc.) constitueix un obstacle perquè tots els membres d’una societat es beneficiïn dels avantatges que aporta el seu avenç i progrés. Si no genera suficients i adequades oportunitats que el pal·liïn, augmentarem la desigualtat, inequitat i exclusió d’alguns dels seus membres. En aquest context, una de les funcions de l’Aprentatge al llarg de la Vida (ALV) serà minimitzar aquest perill i aconseguir que la nostra societat no perdi la seva *dimensió humana*.

La globalització actual implica transformacions en els eixos de les quals s’entremesclen aspectes individuals, comunitaris i d’altres més llunyans (àdhuc planetaris). En aquesta globalització es troba immers allò cultural i allò educatiu. L’ALV permet prendre consciència d’allò *local* (allò personal) en allò *social* (allò comunitari, allò global). I per això es converteix en un poderós recurs per aconseguir el desenvolupament individual i una millor convivència social. Una societat que promou un model de ciutadania democràtica, anhela la participació plena de tots els seus membres, i, per això, l’ALV constitueix també un dret per als seus ciutadans, inclosos els de més edat.

Si posem la mirada en allò particular, des de l’experiència individual, envel·lir en aquest escenari social implica afrontar importants canvis personals en un context molt diferent del que van conèixer i en el qual els canvis accelerats i inesperats se succeeixen, i que, a més, continuaran produint-se.

Tots els adults necessitem disposar de possibilitats d'aprenentatge que ens ajudin a assolir els nostres projectes personals i la satisfacció de les exigències relacionals pròpies del nostre context. Però en el cas dels adults de més edat, això s'aguditzava pel fet que l'envelliment encara implica en la nostra societat un estigma negatiu. Els adults, a mesura que envelleixen, van percebent com els estereotips i prejudicis planegen sobre ells. I arriben, en edats molt avançades, fins i tot a ser qüestionats en la seva capacitat d'aprendre, de conèixer, de decidir i de governar la seva vida.

És per això que disposar d'opcions per enriquir-se i aprendre, sent rellevant i desitjable en tot moment, es converteix en edats avançades en una eina clau per minimitzar el risc de ser exclosos o menysvalorats i per facilitar l'assoliment d'una vida satisfactòria i plena

De fet, la demanda és aquí. Cada cop més gent gran a Espanya demana una més gran diversitat d'oportunitats d'oci i de desenvolupament personal. Un percentatge cada cop més gran busca fer realitat en la seva vida allò que s'ha denominat "envelliment actiu". I, amb aquest terme no em refereixo a ocupar el "temps lliure" (a estar "actiu", "fent coses") sinó a desenvolupar capacitats personals, a sentir-se bé en la seva vida present, a ser-ne responsable -amb tot el que això comporta (decisiones, accions, relacions, etc.)-, és continuar sent, ja de gran, un *adult actiu* (Bermejo i Miguel, 2008).

Hem aconseguit donar més anys a la vida, però cada persona ha de buscar "donar més vida a aquests anys", dotant-los de significat i valor. Disposar d'oportunitats d'ALV significa poder participar en processos d'interacció en què intercanviar significats, coneixements, estratègies o experiència, sobre allò que els interessa i gràcies al qual puguin desenvolupar les seves habilitats i coneixement. Augmentar el saber i les competències implicades en la vida quotidiana de les persones els permetrà, no només el gaudi d'aprendre, sinó optimitzar les seves capacitats per enfrontar-se a la vida i per relacionar-se amb altres ciutadans i entorns que, massa sovint, els limiten. Parlar d'ALV significa saber validar les formes de pensament i acció de les persones, alhora que els permet obrir la seva mirada i participar activament en un entorn cada vegada més plural i global (familiar, social, comunitari...).

Hem aconseguit donar més anys a la vida, però cada persona ha de buscar "donar més vida a aquests anys"

També, i en paral·lel, l'oferta ha anat creixent. Tanmateix, totes les iniciatives socioeducatives es troben a l'alçada de les expectatives i de les metes que els ciutadans grans volen assolir? I de les exigències que una societat democràtica, del coneixement i la informació ha de dispensar?

Alguns creiem que encara hem d'exigir-nos més. Considero que els professionals haurem de "treure la pols" a les nostres capacitats docents (o bé adquirir-les i renovar-les), per tal d'assumir el desafiament que significa "ajudar a aprendre". Cada vegada resulta menys adequat el plantejament de treballar *per* a la gent gran i s'imposa l'interactuar *juntament amb ella*. Això ens situa en un altre rol docent, un de més tendent a reconèixer-los com a responsables de la seva vida i del seu aprenentatge. I el nostre exercici

professional tendirà a posar a la seva disposició, amb habilitat i mètode, el nostre repertori de coneixements per tal que puguin posar-los en relació amb els seus sabers previs, construint gràcies a aquest diàleg nous aprenentatges, per a ells, significatius i valuosos.

Els programes socioeducatius han de combinar harmoniosament desigs i preferències dels seus protagonistes; coneixements valuosos de diverses disciplines i les aportacions de la Pedagogia Gerontològica.

A això haurem d'afegir-hi el fet de ser conscients del gran rerefons que té qualsevol proposta socioeducativa amb persones adultes. El respecte i la preservació dels drets de les persones, la promoció de la seva autonomia moral (la seva capacitat de gestionar i controlar la seva vida) i, per tant, els valors ètics i la dignitat de les persones han d'estar presents en la ment de l'educador en tot moment del procés i de la interacció socioeducativa.

La dignitat humana i el dret a *ser diferent* són supòsits bàsics de la persona, i qualsevol programa educatiu ha de tenir-los com a referència.

Els que treballem amb adults grans no podem oblidar que *ser diferent* està sempre relacionat amb les normes de la comunitat i que aquestes normes evolucionen cada cop més, a un ritme sense precedents (fins i tot distanciant-nos nosaltres dels participants en els programes).

Els processos socioeducatius poden i han d'enriquir la mirada de les persones, però sempre des del màxim respecte als seus valors, cultura i sabers previs.

La sensibilitat i la maduresa de l'educador seran imprescindibles davant la necessitat de combinar el desig de saber de les persones (i d'anhelar coneixement aliè a ells) amb el màxim respecte a la seva realitat i identitat i, per tant, als seus propis sabers.

Els educadors no hem d'evitar certs qüestionaments ètics presents en aquest nou *rol* docent que mira d'influir en altres persones adultes, però no *menys adultes* que nosaltres.

La Pedagogia Gerontològica ens permet aplicar els avenços de les Ciències de l'Educació als programes socioeducatius amb persones adultes grans

Aprendre és una experiència que tots hem experimentat i continuem fent-ho. Tanmateix, aquesta àmplia vivència educativa no ens garanteix disposar dels criteris i habilitats pedagògiques suficients per treballar com a docents eficaços en aquest entorn.

Al llarg d'aquests últims quaranta anys hem anat construint un pont que uneixi dues realitats: l'educació i l'envelliment. Ha sorgit la necessitat de consolidar una *subdisciplina*, capaç d'oferir oportunitats educatives als més grans, d'acord amb les seves demandes, desigs i necessitats. Aquest nou camp de coneixement ha tingut diverses denominacions: "andragogia", "gerontologia educativa o educacional", "gerontagogia", "geragogia", "gerontagogia", "gerontopedagogia", "gerontagogia" (Bermejo García, 2005, pg.11-12).

Els següents *Principis* defineixen com ha de ser la Pedagogia que s'apliqui amb els adults més grans:

- **Una Pedagogia per a la vida.** Que propicia una actitud *pro activa* davant d'aquesta, que motiva a la participació, a l'exercici dels drets ciutadans i a l'assumpció de responsabilitats, és a dir, a la promoció d'un Envel·liment Actiu (OMS, 2002; Bermejo i Miguel, 2009).
- **Una Pedagogia activa que utilitza el diàleg i la pluralitat.** Que parteix dels coneixements i experiències de les persones i valora la pluralitat. Que busca millorar la capacitat d'escolta i diàleg. Que descobreix matisos en la realitat, respecta les discrepàncies i mira d'aprendre'n.
- **Una Pedagogia apoderadora.** Que aporta criteris i eines perquè cada persona pugui mantenir les regnes de la seva vida. Que potencia l'autonomia de les persones en ajudar-les a millorar la seva capacitat de decisió i d'acció, que optimitza els processos de presa de decisions i d'ús dels recursos personals i grupals (Díaz, Bermejo i Yanguas, 2007; Bermejo i Miguel, 2009).

Aquesta Pedagogia Gerontològica ha d'afavorir no només que els més grans *sàpiguen més* (que seria l'objecte de programes d'instrucció i no d'educació), sinó també que *sàpiguen fer-ho* i *que ho vulguin fer*. I, tot això, caldrà veure-ho reflectit en el disseny dels programes tal com es reflecteix en el Quadre 1.

Aquesta Pedagogia Gerontològica ha d'afavorir no només que els més grans *sàpiguen més* sinó també que *sàpiguen fer-ho* i *que ho vulguin fer*

Quadre 1. Fites de la Pedagogia Gerontològica

Meta	Aplicació en la programació pedagògica
SABER Aprendre coneixements, disposar d'informació	Objectius i Continguts CONCEPTUALS
SABER FER Ensinar-se en procediments, en formes d'actuar i pensar	Objectius i Continguts PROCEDIMENTALS
VOLER SER Sentir-se motivat, capaç, competent	Objectius i Continguts ACTITUDINALS

Com dissenyar programes socioeducatius amb persones grans

La idea clàssica que *ensenyar* consisteix, bàsicament, a transmetre coneixements i *aprendre* consisteix a rebre'ls està ja més que qüestionada. En el seu lloc, s'ha anat obrint camí la idea que aprendre és més un procés en el qual la persona construeix el seu propi coneixement mitjançant la complexa interacció de diversos elements: ell mateix, el contingut de l'aprenentatge, el docent i l'entorn (el grup) en el qual té lloc la situació d'E-A.

Aquesta forma d'entendre el procés d'E-A, de *tall constructivista*, és la triada com a model per als programes socioeducatius amb adults grans. El constructivisme permet un marc teòric més complex i segurament més proper a la complexa realitat humana que tracta d'explicar (Spigner-Littles & Anderson, 1999; Colom, 2002; Santos i Guillaumin, 2006). El constructivisme ofereix respostes en relació amb com es genera el coneixement humà -la Ciència- (*Constructivisme epistemològic*), amb com les persones aprenem i integrem aquests *sabers* en la nostra vida (*Constructivisme Psicològic*) i amb com podem afavorir els educadors aquest procés d'EA (*Constructivisme didàctic*).

Aquesta forma d'entendre el coneixement i els processos del seu aprenentatge i construcció col·loca l'educador en un *rol* nou, més de "mitjancer" entre els continguts (el més objectiu) i l'alumne (subjecte que interpreta i construeix el coneixement). Algú capaç de dissenyar situacions estimulants en què es desenvolupin de forma natural i agradable aprenentatges diversos.

Diversos motius reforcen la conveniència d'emprar aquest model constructivista en els programes socioeducatius amb adults majors (Bermejo García, 2005), i tots apunten a la seva gran funcionalitat, ja que:

- Possibilita una millor integració cognoscitiva del coneixement en connectar amb l'experiència de les persones. Ja que les de més edat tenen més experiència, augmenta l'interès i la necessitat d'aprofitar-la.
- Afavoreix la gènesi de "motivació intrínseca". La persona, en sentir-se protagonista, se sent autora del seu aprenentatge i capaç de trobar solucions als problemes plantejats i d'afrontar la vida. Es tracta d'una educació que apodera i que involucra aspectes essencials de la persona tals com els seus sentiments, motivacions, cognicions i accions (Zimmerman, 2000).
- Propicia una més gran eficàcia de l'aprenentatge, ja que s'orienta cap al pensament productiu, la presa de decisions i l'acció. És un aprenentatge útil que propicia la participació en l'entorn físic i social de les persones.

Haurem de plantejar-nos sempre assolir dues *metes*:

- Que la persona sigui el centre del procés d'E-A.
- Que sigui un subjecte *mentalment i emocionalment actiu* en tot el procés. Actuant com a transformador i constructor de coneixement.

Però això no serà possible si nosaltres no revisem primer els nostres propis estereotips envers les persones d'edat (sobre les seves capacitats, interessos, valor implícit...) i si no assumim que cada subjecte disposa de concepcions robustes i valuoses sobre el món i sobre la seva realitat. I que, encara que nosaltres busquem influir-hi, ho farem sempre des del màxim respecte que aquestes idees i valors mereixen.

Aquesta actitud ha de reflectir en allò concret i en saber generar un *context intel·lectual i relacional* enriquidor i respectuós, en què els *rols* docent/alumne han de ser necessàriament diferents a aquells que molts hem experimentat en altres contextos educatius.

Per aconseguir-ho haurem de propiciar que els participants s'impliquin en totes les fases dels programes, sent conscients que haurem d'*evitar* expressament dissenyar processos d'EA:

- Els objectius dels quals siguin informar i no capacitar; programes que no proporcionen eines, que no fomenten la capacitat d'elecció i d'acció de les persones.
- Amb continguts teòrics, academicistes, avorrits o dissenyats de forma *estàndard*. Programes desvinculats de la realitat o dels interessos de les persones; que imposen coneixements *des de fora*, tot menyspreant el coneixement propi, resultat de la seva vida i de la seva cultura.

- Amb una metodologia vertical, que minimitza la crítica, el diàleg, la discrepància. Que fomenta la passivitat o limita la llibertat d'expressió i la creativitat. Processos en els quals es doni la impressió que *la veritat* només prové de la ciència i dels professionals, i no de les “persones normals”.
- Centrats en el docent, en el que sap i, per tant, *educa*. Que redueix la possibilitat que les persones adultes siguin protagonistes i competents. Fent-los receptors i passius, tal com els estereotips més negatius sobre les persones d'edat preconitzen.

Objectius i continguts educatius dels programes socioeducatius amb adults grans

Els *objectius educatius* constitueixen la previsió del que pretenem que els alumnes aconseguixin en acabar el procés d'EA. Els objectius compleixen diverses funcions: Orienten el procés, guien el treball del professional, indiquen als participants allò que es pretén d'ells en el procés, ofereixen criteris per avaluar resultats i ens permeten saber si el programa ha estat eficaç.

Els *continguts educatius* es refereixen al conjunt de *sabers*, coneixements i habilitats que permeten a les persones (tinguin l'edat que tinguin) millorar el seu desenvolupament personal i social. És a dir, allò que es pot ensenyar i aprendre. L'especificació i delimitació d'objectius i continguts és una condició essencial per al seu assoliment. El primer que haurem de fer és definir els *objectius i continguts* de cada proposta especificant de quin tipus es tracta. En el Quadre 2 presentem la tipologia a la qual ens referirem.

Quadre 2. Objectius i continguts educatius

Conceptuals	Procedimentals	Actitudinals
Objectius		
Conèixer, comprendre	Conèixer, adquirir habilitat, saber usar	Disposar d'actitud, predisposició
Continguts		
Dades i fets Conceptes	Procediments (motrius i cognitius; oberts i tancats)	Actituds Valors

Objectius i continguts conceptuals

Disposar de coneixements és un recurs imprescindible per conèixer i per actuar. És per això que la informació és una peça clau de tot programa socioeducatiu. Quan parlem de continguts conceptuals ens referim, d'una banda, a informació que necessitem recordar de forma ràpida per utilitzar quoti-

dianament i ràpidament. Ens referim a les *dades*, breus i senzilles *píndoles* d'informació, que no requereixen ser compreses, sinó només recordades.

Solen ser altres continguts, més complexos, que sí que requereixen ser compresos i construïts abans de poder emmagatzemar-los i de ser utilitzats, els que constitueixen la majoria dels continguts dels nostres programes. Aquests coneixements ajuden a comprendre el nostre complex món i a transcendir de la nostra experiència concreta i limitada. Ens permeten generalitzar el que s'ha après i aplicar-ho a nous contextos i situacions. Ens referim als *conceptes*. Optimitzar l'EA dels continguts en els programes, tot seleccionant els veritablement valuosos i adequant-ne la metodologia d'EA més adequada (recordant que el seu aprenentatge no regeix les normes que ens van ser aplicades a nosaltres mateixos).

Objectius i continguts procedimentals

Aquests continguts es refereixen a totes aquelles tasques que realitzem per aconseguir alguna cosa. En formen part multitud de mètodes, tècniques, habilitats o estratègies pràctiques. Es tracta de *procediments*, de conjunts d'accions ordenades que s'orienten per a la consecució d'una meta.

Introduir continguts procedimentals en els nostres programes requereix que les persones no només s'entrenin a *fer alguna cosa* (el procediment en si mateix), sinó que haurem també de propiciar que adquireixin consciència de com ho fan -de les seves pròpies limitacions, avantatges, dificultats... -, podent d'aquesta manera adquirir coneixement sobre el mateix procediment i optimitzar el seu ús.

Objectius i continguts actitudinals

Creences, actituds i valors formen part essencial de nosaltres, impregnen la nostra vida, les nostres relacions, rols, identitats i, fins i tot, la nostra pròpia imatge. Organitzen les nostres preferències, defineixen allò que considerem valuós, allò que triem i perquè actuem. Són essencials per prendre posició i plantejar objectius, adaptar-nos a les circumstàncies, expressar idees i valors, mantenir l'autoestima o comprendre el món.

Ensenyar no és sinònim d'aprendre

Diem que *ensenyar no és sinònim d'aprendre*, perquè sabem que tots tenim un *filtre personal* en el qual les actituds tenen un paper central. Aquest *filtre tamisa* tota situació, tot estímul de l'exterior, inclosos els intel·lectuals o relacionals dels nostres programes. Les actituds afavoreixen que les persones donem valor o no a una relació, una informació, un consell, una manera de fer o pensar. Les actituds ens ajuden a implicar-nos en les relacions i en els processos d'EA.

Atès que els continguts actitudinals són essencials en la vida de les persones, han de formar part dels nostres projectes socioeducatius amb més entitat, per a això han de ser inclosos i explicitats com a aspectes susceptibles de ser potenciats, estimulats, compartits.

Però, com aconseguir afavorir l'assumpció de valors i actituds en els adults grans? Per descomptat no serà senzill, i per possibilitar-ho serà imprescindible establir, durant el procés d'EA, relacions significatives i satisfactòries entre tots (entre ells, i entre ells i nosaltres). El grup és un referent clau que ens permet comparar-nos i identificar-nos. Tots, en interacció grupal, tenim més oportunitats de sentir-nos valuosos i d'enfortir la nostra autoestima. El docent i el grup es converteixen en recursos inestimables per l'EA dels continguts actitudinals. Això sí, només si l'educador és capaç de propiciar unes relacions positives en un context segur i respectuós.

En resum:

- Distingir entre els tres tipus de coneixements és només una estratègia didàctica que permet que tots ells adquireixin el seu autèntic valor ja que no té sentit aïllar el seu abordatge en els processos socioeducatius.
- Els tres tipus d'objectius i continguts educatius poden i han d'anar de la mà, i normalment, en una mateixa activitat podrem potenciar l'adquisició de tots ells.
- Depenent del programa podrem prioritzar uns continguts sobre uns altres. Aquesta elecció dependrà de diversos factors: el tema del programa, el disseny educatiu que es plantegi, la demanda i interessos dels participants...
- En qualsevol cas, haurem d'emprar, per a l'EA de cada tipus de contingut, les millors eines usant sempre la més adequada.

A continuació s'ofereixen algunes propostes que faciliten l'elecció de continguts en un programa socioeducatiu amb adults majors.

Quadre 3. Objectius i continguts dels programes socioeducatius amb gent gran: Aportacions per a la seva selecció

1 | CONCEPTUALS: Per a comprendre i saber més

Dades i conceptes

Informació procedent de les ciències (ja siguin biomèdiques, socials o del comportament).

Proporcionen informació comprensiva, rellevant i útil relativa al tema del programa.

Tot objectiu i contingut conceptual inclòs en un programa socioeducatiu amb gent gran ha de donar resposta a les següents preguntes:

Què els seria positiu/necessari conèixer a les persones sobre aquest tema?

Quina informació (dades o conceptes) els cal saber per actuar d'una altra manera, per sentir-se millor pel que fa a aquest tema?

Què els interessa saber sobre aquest tema?

2 | PROCEDIMENTALS: Per a pensar i actuar millor

Procediments

Es tracta de seqüències d'actes per aconseguir alguna cosa, formes d'actuar (mentalment o físicament).

Ensenyen o entrenen procediments (formes de fer o pensar), competències o habilitats pràctiques vinculades al tema del programa.

Tot objectiu i contingut procedimental inclòs en un programa socioeducatiu amb gent gran ha de donar resposta a les següents preguntes:

Què els plauria saber fer a les persones pel que fa a aquest tema?

Quins procediments (maneres de pensar i d'actuar), quines habilitats (competències) els cal manejar per aplicar allò tractat en el programa?

Què els interessa saber fer (fer d'una altra manera o fer millor) relacionat amb el contingut del programa?

3 | ACTITUDINALS: Per a tenir una predisposició millor

Actituds i valors

Es tracta de predisposicions envers els altres, envers les coses i envers un mateix/a.

També d'allò que es considera valuós, ideal, desitjable.

Afavoreixen que les persones es motivin, que se sentin capaces i que mantinguin una actitud positiva i activa envers el tema.

Tot objectiu i contingut actitudinal inclòs en un programa socioeducatiu amb gent gran ha de donar resposta a les preguntes següents:

Quina predisposició, quina actitud ajudaria la gent gran a comprendre millor, a actuar més d'acord amb allò après?

Quines actituds i valors són més positius per aplicar allò après?

Com els plauria afrontar (amb quina actitud) les situacions que es tracten en el programa?

La metodologia educativa dels programes

Saber triar la metodologia, combinar adequadament els mètodes d'EA, és una qüestió clau per a l'èxit dels programes.

Tot educador ha de disposar d'un ampli repertori de propostes per a l'aprenentatge i, encara que existeixen multitud de tipologies de metodologies, aquí només parlarem d'aquelles que l'experiència ens ha anat demostrant que són idònies per treballar amb persones adultes (Bermejo García, 2004; 2005; 2010).

Quadre 4. Metodologia educativa per als programes socioeducatius amb gent gran

1. Presentacions dels professionals (per aportar informació, presentar seqüències de procediments, presentar els temes, per motivar etc.). Pot realitzar-se amb el suport de mitjans audiovisuals, d'artefactes reals, etc.
2. Presentacions o testimoniats d'altres persones (membres del grup, altra gent gran, altres persones expertes o que disposin d'experiències rellevants, etc.).
3. Treball en petits grups o en el gran grup a l'aula (per aprofundir en els temes, resoldre casos, desenvolupar exemples, etc.).
4. Visualització de pel·lícules, vídeos, entrevistes, documentals, etc.
5. Lectures de textos (articles, capítols de llibres, informació d'Internet).
6. Elaboració de productes pels participants: resums, conclusions, articles, decàlegs, etc.
7. Treball fora de l'aula. Aquests treballs es poden plantejar com a tasques individuals (tasques per a casa en les quals la persona reflexiona, resumeix, qüestiona, escriu, cerca informació, contrasta etc.) o per tal de ser realitzades en petit grup (fer treball, visites, reunions, etc.).

És possible que els educadors més novells es facin algunes preguntes: Com sabré quin triar? De què dependrà l'elecció d'un o altre? Encara que molts factors entren en joc, vull destacar-ne un: la *capacitat didàctica* del docent. Entenent per ella l'habilitat de trobar aquell mètode que millor s'ajusta a cada situació (pel tema, les persones i el moment del grup). És encertat amb el mètode que millor permeti a *aquestes* persones connectar els continguts *científics* oferts amb els seus sabers previs, facilitar estratègies per aplicar en la seva vida i afavorir la motivació i la idea que poden i volen fer-ho.

Però independentment del mètode o el recurs didàctic escollit, sempre haurèm d'aconseguir que cada context socioeducatiu:

- *Sigui emocionalment satisfactori i vivencial*, és a dir, que la persona s'ho passi bé, que gaudeixi i visqui emocions positives, que experimenti actituds d'escolta, respecte, empatia, obertura i optimisme.
- *Que estigui centrat en els interessos i desigs d'aquests participants*, que donin resposta a allò que desitgen i promogui la seva implicació activa.

L'avaluació dels programes

Avaluar és assenyalar el valor d'una cosa, és emetre un judici. En el nostre context és saber si s'han aconseguit els objectius desitjats. Necessitarem saber com es genera el procés d'EA per tal de poder anar modificant/millorant. A continuació se suggereixen alguns aspectes clau d'avaluar en els programes:

Quadre 5. Continguts de l'avaluació dels programes socioeducatius amb persones adultes grans

I Disseny general del programa	Conèixer l' opinió dels participants grans respecte als aspectes generals del programa: Idoneïtat d'objectius i continguts, format del programa-metodologia, grandària del grup, extensió, horaris, etc.
II Procés D'e-a generat	<p>2.1 Objectius i continguts del programa: Valorar la consecució dels objectius, l'aprenentatge dels continguts plantejats. Necessitarem avaluar l'adquisició de cada un dels tres tipus de continguts de manera específica.</p> <p>2.2 La participació i implicació dels participants Quantitat i qualitat de la participació, la interacció en el grup, qualitat de les qüestions o preguntes generades, profunditat de les anàlisis, sinceritat expressada, intimitat generada, confidencialitat. Continuitat i compromís -avis de no assistència. Implicació de la gent gran en tasques organitzatives del grup i d'altres activitats.</p> <p>2.3 El rol de l'educador/a Conèixer l'opinió de la gent gran sobre diversos aspectes com: amenitat, claredat expositiva, capacitat per connectar amb els interessos dels participants, per ser flexible, fomentar la participació i implicació de la gent gran, fer-los sentir bé i competents, etc.</p>

III | Efectes del programa

3.1 Transferència i utilitat per a les persones

Utilitat del programa en la seva vida diària. Efecte del programa en les creences, actituds i percepció de capacitat de control de les persones. Capacitat per relacionar i aplicar allò après en altres situacions, entorn i facetes de la persona.

3.2 Avaluació de l'impacte del Programa

Efectes produïts en la mateixa institució (en els professionals, en els equips i òrgans de representació, en els sistemes d'organització). Efectes en altres organitzacions o recursos (millora de sistemes de cooperació i coordinació, gènesi de xarxes estables).

Per a realitzar la recollida d'aquesta informació és molt convenient recórrer a la *triangulació de diversos mètodes avaluatius*, tant de caràcter qualitatiu com quantitatiu. Realitzar també una anàlisi contínua del desenvolupament dels programes (un seguiment *en procés*). És important ressenyar que aquesta triangulació aporta més evidència empírica i, per això, les conclusions així obtingudes tindran més pes que si les prenem de manera aïllada.

Bones Pràctiques socioeducatives amb persones adultes grans

Des de fa anys les Bones Pràctiques (BBPP) s'han utilitzat en la millora de les intervencions socials i educatives. Les BBPP han resultat ser models reeixits dels quals aprendre, que estableixen estàndards mínims de qualitat i, per tant, actuen com a punts de referència per avançar en la millora de la qualitat dels programes (Bermejo García, 2009a, 2009b).

Potser la clau de la utilitat i eficàcia de les BBPP es troba en el fet que són capaces d'harmonitzar, d'una banda, el *marc teòric* de diverses disciplines (com succeeix en el cas de la Gerontologia Clínica, de la Gerontologia Social i de la mateixa Pedagogia Gerontològica), amb *el coneixement nascut de la pràctica*.

Les BBPP cerquen millorar tant els *aspectes més formals i organitzatius* dels programes educatius (objectius, continguts, metodologia, etc.) com els *aspectes més relacionals* (la qualitat de la interacció del professional, les actituds que transmet, la creença en la competència de la gent gran, etc.). Tot això permetrà obtenir millors resultats, és a dir, processos d'aprenentatge significatiu amb alt *poder apoderador*.

Les BBPP socioeducatives amb persones grans requereixen *rigor científic i pedagògic*, cosa que suposa anar millorant el compliment d'una sèrie de premisses que es proposen en el quadre.

Quadre 6. Criteris i àrees de millora en les Bones Pràctiques socioeducatives amb persones adultes grans

Criteris	Àrees de millora
<p>1 Pràctiques basades en coneixements científics: Rigor científic</p>	<p>1.1 Qualitat dels objectius educatius (Pràctiques orientades a les metes de la Gerontologia Clínica i Social)</p> <p>1.1.1 Promogui l'Envel·liment Actiu i la qualitat de vida. Oportunitats de participació i implicació en tot el procés. Promogui definició personal de Qualitat de Vida i d'Envel·liment Actiu (Projecte Vital).</p> <p>1.1.2 Afavoreixi autonomia (capacitat de decisió) i independència (capacitat d'execució sense necessitat d'ajuda). Previngui heteronomia i dependència): capaci en la presa de decisions i que motivi l'acció.</p> <p>1.2.- Qualitat dels continguts educatius</p> <p>1.2.1 Coneixements actualitzats, integrals, interdisciplinaris i integradors.</p> <p>1.2.2 Coneixements útils, valuosos i rellevants per als destinataris. Apoderadors.</p>
<p>2 Pràctiques desenvolupades sota criteris pedagògics</p> <p>(Principis de la Pedagogia Gerontològica):</p> <p>Rigor pedagògic</p>	<p>Qualitat de tot el procés. Explicable, replicable</p> <p>2.1 Diseny Diferenciant tipologies d'objectius i continguts educatius.</p> <p>2.2. Desenvolupament (procés d'E-A) Utilitzant els mètodes més adequats per a cada tipologia. Tenint cura de la qualitat de les relacions, implicació dels participants i el clima grupal.</p> <p>2.3 Avaluació: Transferència i utilitat per a les persones i impacte del programa: Contingut: del procés, dels seus resultats. Amb propostes de millora. Metodologia: Participativa i rigorosa (mètodes adequats a cada tipologia). Procés: el rol del professional/educador, clima grupal, missatges apoderadors. Producte: Transferència i utilitat per a les persones (creences, actituds, control percebut, etc.) i impacte del programa (en l'organització, etc.).</p>

Cal proporcionar coneixements interdisciplinaris i integrals

El rigor científic dona resposta al fet que la gent gran ha de poder beneficiar-se dels avenços de la ciència i del coneixement provinent de qualsevol disciplina. Això suposa disposar de *coneixements actualitzats* de l'àrea de coneixement a què es refereixi l'acció educativa. Però no només això. També cal proporcionar *coneixements interdisciplinaris i integrals*, que relacionin informació de diverses àrees per oferir una millor comprensió de la realitat. Resulta ja imprescindible que els continguts conceptuals de diverses disciplines estiguin relacionats, organitzats i es converteixin en *paquets d'informació* susceptibles de tenir coherència, que puguin aprendre i adquireixin coherència i valor per a la persona. Això requereix superar l'excessiva atomització de coneixements, tal com nosaltres mateixos hem après i sovint reproduïm.

Busquem també que aquest *coneixement* sigui *integrador i apoderador*, que busqui capacitar la persona a implicar-se en la seva realitat i a mantenir el control de la seva vida. Tant en aspectes individuals referits a *ella mateixa* (desenvolupament personal, consciència i capacitat per a l'autogovern, control del seu cos i salut, creences i valors...) com en la seva faceta més relacional i social (integrar i influir en el seu entorn familiar i sociocomunitari).

El rigor pedagògic aprofundeix en la necessitat de promoure la qualitat del procés aplicant les evidències de les Ciències de l'Educació i, per això, tenint cura de tots els elements implicats en l'acció educativa.

Les propostes socioeducatives seran BBPP si són:

- Acceptables i desitjables des de la mirada dels seus protagonistes: les persones adultes grans.
- Explicables i valuoses des dels entorns científics i professionals (des del punt de vista de la Pedagogia Gerontològica i des d'altres disciplines de les quals prengui continguts educatius).
- Descrites amb rigor, susceptibles de ser replicades per altres professionals.

Treballar amb BBPP ens permet reflexionar sobre la qualitat de les accions socioeducatives que oferim als adults grans; identificar els punts forts i febles i emprendre millores. I això sense oblidar que, sobretot, ens permetrà valorar la nostra pròpia competència i perícia com a educadors gerontològics.

Les BBPP ens permeten continuar avançant i optimitzant les oportunitats de l'ALV per tal que cada cop més persones adultes majors les gaudeixin. Sabent i potenciant que les persones participants seran, com les mateixes propostes socioeducatives, cada dia, més singulars i exigents.

Lourdes Bermejo García
 Doctora en Ciències de l'Educació
www.Lourdesbermejo.com
lourdesbermejo@telefonica.net

Bibliografia

Bermejo García, L. (2004). Educación ambiental para mayores. Un modelo de Educación Gerontológica. Consejería Sanidad y Servicios Sociales. Gobierno de Cantabria-CDESC. Santander.

Bermejo García, L. (2005). Gerontología Educativa. Cómo diseñar programas educativos con mayores. Madrid: Editorial Panamericana, Colección Gerontología Social SEGG.

Bermejo García, L. (2006). Aportación de las actividades socioeducativas a la promoción del envejecimiento activo y el empowerment de los mayores. Estrategias pedagógicas para la intervención con personas mayores. En Los centros sociales de personas mayores como espacios para la promoción del envejecimiento activo y la participación social. Principado Asturias: Consejería Vivienda y Bienestar Social. Oviedo

Bermejo García, L. (2009a). Bases y reflexiones en torno a las Buenas Prácticas en Centros de Día de personas mayores en situación de dependencia. Consejería de Bienestar Social y Vivienda, Principado de Asturias.

Bermejo García, L. (2009b). Bases y reflexiones en torno a las Buenas Prácticas en Residencias de personas mayores en situación de dependencia. Consejería de Bienestar Social y Vivienda, Principado de Asturias.

Bermejo García, L. (2010). (Dir.) Envejecimiento Activo y Actividades Socioeducativas con Personas Mayores. Guía de Buenas Prácticas. Editorial Panamericana. Madrid.

Bermejo García, L. (2011) Aprendizaje a lo largo de toda la vida. Cap. 7 del Libro Blanco del Envejecimiento Activo. Madrid: IMSERSO. Disponible en: http://www.imserso.es/imserso_01/envejecimiento_activo/libro_blanco/index.htm

Bermejo, L.; Miguel, J.J. (2008). Informe sobre envejecimiento Activo. IMSERSO, Portal Mayores.

Bermejo, L.; Miguel, J.J. (2009). Informe de Evaluación del Programa: "Saber Envejecer. Prevenir la Dependencia": Fase Piloto. Obra Social Caja Madrid (no publicado).

Colom, A.J. (2002). La (de) construcción del conocimiento pedagógico. Nuevas perspectivas en teoría de la educación. Ed. Paidós. Barcelona.

Díaz, P.; Bermejo, L.; Yanguas, J. (2007): Guía Didáctica "Saber envejecer, prevenir la dependencia". Obra Social de Caja Madrid. Madrid.

OMS (2002) "Envejecimiento activo: un marco político". Revista Española de Geriatría y Gerontología 37(S2):74-105.

Santos, M.A.; Guillaumin Tostado, A. (Eds.) (2006) avances en complejidad en educación: Teoría y Práctica. Octaedro. Barcelona.

Spigner-Littles, D. & Anderson, C.E. (1999). Constructivism: A Paradigm for Older Learners. *Educational Gerontology*, 25, 203-209.

UNESCO

- <http://uil.unesco.org/es/portal/areas-de-negocio/politicas-y-estrategias-de-aprendizaje-a-lo-largo-de-toda-la-vida/>

- http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confin-tea/pdf/GRALE/grale_sp.pdf

- <http://www.uil.unesco.org/home/>

Zimmerman, M. (2000). Empowerment theory. A J. Rappaport & E. Seidman (Eds). *Handbook of community psychology* (pp. 43-63). Kluwer. New York, NY.